

Deset let / moderace

Vážení přítomní podporovatelé Památníku ticha a jeho smyslu, o kterém si dnes budeme vyprávět v několika vrstvách paměti naší i Vaší a také ve vzpomínkách na to, co se zde odehrálo i na to, co jsme si mysleli, že už se nikdy neodehraje.

Je tomu právě deset let, kdy jsme na tomto místě odhalili sochu, nazvanou jejím autorem, Alešem Veselým, BRÁNA NENÁVRATNA. Její rozměr pravda neumožnil její zahalení, ale její tajemství bylo poodhaleno textem, jenž sepsal sám autor. Studenti Gymnázia Přírodní škola nyní jeho fragment připomenou:

„Brána nenávratna“, text, jenž sepsal Aleš Veselý, autor sochy se symbolikou Jákobova žebříku pro instalaci tohoto monumentu.

Tíha světa leží na bedrech 36 spravedlivých. I kdybychom neznali tuto legendu, instinkt nám napoví, že jistě existovala nějaká dávná lidská představa o tom, že něco musí udržovat rovnováhu světa, nést tíhu fyzickou ale především tíhu osudu a tíhu etické zodpovědnosti nad hladinou kolapsu. Obr Atlas nesl fyzickou tíhu světa. I v jiných mýtech, pohádkách a pověstech se toto téma objevuje často a opakovaně.

Stará židovská legenda rozděluje tuto osudovou odpovědnost mezi 36 „vyvolených“. Oni o svém údělu a poslání nevědí, a proto žádným volným konáním ani nějakou sebestylizací nemohou ovlivňovat svoji danou úlohu. Důležité je, že jejich jednání a konání je přirozeně stejné, jako by bylo, i kdyby jejich život nebyl podroben tomuto nejvyššímu „soudu“. Oni o něm nevědí a každé jejich dobré i zlé jednání neustále vyvažuje rovnováhu nad kolapsem.

To, co se stalo v nedávné minulosti, byl jen jeden z mnoha obrovských kolapsů. Taková vychýlení občas lidské společnosti postihnou. Vše se obrátilo vzhůru nohama... záchytné body zmizely – jenom násilí a zmar, ztráta soudnosti, ztráta důstojnosti, ztráta úcty, bez studu, bez zábran, ničení. Otevřely se brány nenávratna. Tehdy k nim vedly koleje a vlaky. Byl překročen práh nenávratna...

Aleš Veselý, Jeruzalém, 1. 1. 2015

Bylo to v době, kdy se smysl a komunikace Památníku ticha teprve formulovala. Hledali jsme, jak dostát svému závazku – jak probudit místo paměti k veřejnému dialogu, dát mu otisk závažnosti a jak vyslat signál o tom, že toto město by sedm desítek let od konce války konečně mělo mít památník na židovské deportace.

Zrodila se myšlenka, za jejíž naplnění patří největší dík dvěma zde přítomným podporovatelům revitalizace nádraží Bubny. První z nich, jenž si nepřeje být jmenován, otevřel brány dílen, kde obvykle vznikají mosty a podpořil nemalými prostředky vznik sochy. Druhým je **Leoš Válka**, který nám byl partnerem v postupném hledání odkazu a smyslu Památníku ticha po celých dvanáct let.

Brána nenávratna již deset let tvoří nepřehlédnutelné memento tohoto místa. Plní svou úlohu, výstražného majáku volajícího k probouzení paměti nad územím, které se mění, i když jeho nejsilnější paměťové signály jsou stále otisknuty pouze v dlažbě, po níž šlapeme.

Vraťme se všichni na okamžik ve své vlastní paměti k tomu, co všechno se za těchto deset let událo. Co nečekaného se stalo, jak se změnil svět, jak jsme se změnilí my. Za poslední roky vztahy na mapě našeho Globu udělaly salta nad tušeným i netušeným.

Poznali jsem vlastní slabost proti neviditelným útočníkům nazývaným viry. Poznali jsme také svou nepoučitelnost ve volání po věčném míru.

Za posledních deset let se změnila rovnováha světa, obrátil se narativ válek: Nejsme už „PO VÁLCE“, jsme v podstatě „VE VÁLCE“, i když vojensky se můžeme utěšovat či strašit slovy, že jsme „PŘED VÁLKOU“. Válka neopouští přední stránky tisku, pro válku máme celé zpravodajské portály. Za poslední rok jsme svědky rozpadání tradičních partnerství a bezpečnostních dohod.

Památník ticha již řadu let ve svých programech VYSÍLÁNÍ STANICE BUBNY upozorňuje na paralely s událostmi století dvacátého. Původně to bylo opatrné varování. Nyní nás události předbíhají a zdá se, že z původní snahy o lepší chápání dneška s pomocí argumentů minulosti se posouváme k tomu, že budeme lépe chápat strašlivou minulost přes události a mentální proměny těchto časů.

Více než deset let uteklo od doby, kdy jsme volali: ***Je velikou ostudou, že Praha nemá – ještě ani 70 let po válce aktivní památník holocaustu.***

Letos připomínáme 80. výročí ukončení Druhé světové války a toto nádraží vypadá ještě o něco hůře, než tomu bylo tenkrát. Proč tomu tak je a kdo co způsobil, či nasliboval a nesplnil, tím zde nechci ztrácet čas váš ani náš.

Pozvedněme nyní svůj pohled k žebříku Jákobovu, pod nímž jsem se zde dnes setkali. Pozvěme nyní k mikrofonu **Leoše Válku, ředitele obecně prospěšné společnosti Památník ticha:**

BRÁNA NENÁVRATNA a MALÝ VELKÝ MUŽ ALEŠ VESELÝ

Aleš Veselý je autorem této sochy Brána nenávratna – symbolu místa, kudy procházely transporty Židů do koncentračních táborů. Brána nenávratna měla také představovat první a nezvratitelný krok k uskutečnění přestavby Nádraží Bubny na Památník ticha.

Aleš Veselý je pro mě osobně malý velký muž českého monumentálního sochařství. Muž, pro kterého měřítko, energie a čas nebyla omezující kritéria. Znali jsme se mnoho let a můj respekt k němu s časem jen narůstal. Fascinovala mě jeho koncentrovaná zarputilost a důslednost.

Když jsme spolu před deseti lety v zimě v areálu společnosti Metrostav měřili koleje a pražce pro vznikající sochu Brána nenávratna, bylo 10 C pod nulou. Po dvou hodinách už všichni promrzali. Po třech hodinách jsem snil o teple. Po čtyřech hodinách nekonečného posouvání pražců na dvacetimetrových kolejích jsem se vedle tehdy 80-letého Aleše jen styděl. Malý velký promrzlý muž neskončil, dokud nebyl spokojen.

Totéž se opakovalo při samotném vztyčování sochy na tomto místě. Hlavní podpěry byly osazeny, ale Aleš nepřestával zkoušet další a další. Všichni už začínali být otrávení. Aleš nepřestával a neskončil, dokud si o pár hodin později nebyl jistý, že všechno je jak má být. Nakonec nezbývalo než smeknout před výsledkem – a malým velkým mužem.

Byl jsem si absolutně jist, že po odhalení sochy bude následovat samotný Památník ticha. Po letech administrativních a byrokratických obstrukcí, se ale Ministerstvo kultury nakonec zcela legálně, hladce a zkušeně v politické rutině zbavilo umanutého ředitele Památníku ticha Pavla Štingla a téměř neviditelným manévrem projekt autorům ukradlo. Stačil na to jeden ministr a byrokratická mašinerie jednoho ministerstva. Dokonalé politické řemeslo.

Ale dnes tu nejsme kvůli ministrům či ministerstvům. Jsme tady kvůli lidem, kteří odešli “bránou nenávratna” a zlu, které nemůže být vykoupeno.

Děkuji, že jste přišli.

Velkým datem i pojmem pro historii této země je genocida tzv. terezínského rodinného tábora v Osvětimi. A právě k tomuto výročí – největší jednorázové masové vraždy československých občanů v naší historii byla před deseti lety odhalena socha Brána nenávratna a k tomuto výročí jsme se zde, také my dnes setkali. Nyní pozveme k mikrofonu studenty Gymnázia Přírodní škola, aby nám přečetli svou informaci k tomuto datu.

Dovolte mi poznamenat, že za deset let se také vytvořila celá síť institucí spolupracujících s Památníkem ticha. Jednou z neaktivnějších je Přírodní škola, které za tu dobu vyrostla jedna celá gymnaziální generace a přišli noví primáni. Poprosím nyní studenty, kteří zde na nádraží Bubny s námi sdíleli kulturní dialog po řadu let své středoškolské docházky, aby nám přečetli kousek z textu k rodinnému táboru BIIb.

Studenti Gymnázia Přírodní škola

... V noci z 8. na 9. března roku 1942 zahynulo v osvětimských plynových komorách 3792 obyvatel lágrbaráku BIIb.

Dodnes nikdo přesně neobjevil důvod, proč tuto skupinu nechali nacisté v režimu se zvláštní péčí v iluzi a naději i v Osvětimi Birkenau.

Tak zvaný rodinný tábor byl založen už v Terezíně. Nazýval se také „Český rodinný tábor“. V jeho sekci byly umístěny celé rodiny i s dětmi. Jeho obyvatelé měli zvláštní režim a privilegia lepšího zacházení. Ve zvláštních podmínkách putovali také do Birkenau v zářijových transportech roku 1943.

Dokonce i v osvětimské sekci BIIb, určené rodinnému táboru, se děti mohly vzdělávat, vězni měli trochu lepší přiděly stravy, nově příchozí neprocházeli pověstnou selekcí. Neslýchanou výsadou bylo také ponechání vlasů těmto vězňům – zatímco ostatní v továrně na smrt chodili holohlaví.

Snad byli takto připraveni pro návštěvu Červeného kříže, snad pro jiné účely nacistické propagandy. Ta však nakonec nedorazila.

Jednoho dne bylo rozhodnuto, že úloha privilegovaného lágru skončí.

Jedním z posledních příkazů bylo napsání korespondenčních lístků o plánované deportaci do jiného – pracovního lágru. Pak byli odděleni členové zdravotního personálu a dvojčata pro lékařské genetické výzkumy.

Všichni ostatní byli následně převezeni do plynových komor.

DNES JE TOMU 81 LET, kdy se v sekci BIIb rozhostilo ticho.

Tento příběh na tomto místě paměti opakujeme již deset let, protože se domníváme, že některé věci se opakovat musí a nikdy toho nebude dost. Leda, že by nová doba přinesla nové činy, ještě strašnější, než ty minulé. Pak by se definitivně prokázala naše nepoučitelnost, ale pak už to nebudeme my, kdo o ní bude kázat.

Hodně strašlivých událostí se stalo v posledních několika letech a my vždy o těchto věcech hovoříme v paralelách časů a ptáme se, zda jsme napravitelní a zda vůbec vnímáme to nebezpečí, které přichází z nás samých ... Z lidí, kteří v mezích válečných hrůz budují univerzity pro demokracii a humanismus a politologii a lepší svět...

Uvažujme o těchto věcech během minikoncertu, který nám dnes přichází zahrát **Václav Hudeček, houslový mistr a citlivý člověk, jenž příběhy vypráví v hudebních podobenstvích.** I on svou hudbou bojuje proti tichu nepatřičného přihlížení k událostem, která nás pak přicházejí budit ze sna.

VÁCLAV HUDEČEK, první skladba

Verše, jež Jaroslav Seifert vydal pro tuto příležitost ve sbírce Koncert na ostrově již v 60. letech minulého století, přednese **BÁRA HRZÁNOVÁ**

Píseň o Hendele

Malička Hendele
někdy mi vypráví
čemu se naučila ve školce:
***Kukačko, kukačko, zakukej,
jak budu dlouho živa?***

Prstýnek vlasů na čele
skutálí se jí k očím,
když prstem rozpočítává
sebe, mne a kočku.

*Stojí vrba na potoce,
na ní visí klíč,
na koho to slovo padne,
ten musí jít pryč.*

A padlo na ni,
Z buclaté dlaně,
když loupe pomeranč,
kape jí šťáva.

*Basama s fousama,
bude zle!*

Po tolika létech
někdy se vracívá,
ale musí být sám
a musím se přidršet židle.

Protože pojednou zmizí,
a v dálce se ozve pláč,
pak zoufalý výkřik
a nakonec hrobové ticho.

Hrdličko, zmlkni a už necukruj,
na těchto místech už neosladiš nic
a křídlem bezbranným tluč na kámen,
ať rabí vstává.

Už tak dlouho spí.

Vlnami náhrobků ať kráčí k synagóze.
Neboť ti, kteří již dávno odešli,
občas se vracejí,
protože živí stále odcházejí
a byl by prázdný svět.

Ať vejde na práh a vyčeše tmu
z šedivých vousů.

Nastalo jaro, čas svátků započal
a už je chvíle před oponou tór
zazpívat Píseň písni.

At' začne zpívat,
budem poslouchat tu velepíseň smrti,
nejtruchlivější píseň ze všech písní,
napsanou nedávno na vlhké zdi.

At' jména povražděných
slepená krví
padají na klenbu hřbitova a at' jej pohřbí!
Je už dosti stár.

VÁCLAV HUDEČEK, druhá skladba

... tolik tedy ke vzpomínce na rodinný tábor, k tragédii, která už se odehrála tak dávno, že paměť klopýtá mezi vzpomínkou a archivem. A přece je tak živá, že v nás putuje novým stoletím a hledáme k ní podobenství v nových válkách i jejich propagandě a zločinech na civilním obyvatelstvu. A stále znovu voláme po tom, aby se zastavilo, co se děje, protože víme, kam věci vedou, když se mlčí.

My jsme zde na nádraží Bubny nejednou v minulosti volali po spojení v čase. Varujeme před současností a postupně se dobíráme poznání, že minulost už není tím hlavním tématem. Že je argumentem. Ale problémem k řešení jsme zde my. ... Tento svět a jeho chronické opakování omylů i sebeklamů.

Teprve nedáno se staly věci, které nikdo nečekal. Ani my, co tolik let slibujeme nezapomínání a tolik let varujeme před tím, co se opakuje. Pokud jsme dříve hovořili v jinotajích a o tušení souvislostí s varováním, že pochopení minulosti může být dnešku něco dát, pak dnes musíme s politováním uznat, že současnost nás učí pochopit minulost a že ten novodobý vhled – ta dnešní praktická zkušenost, je daleko horší, než jsme očekávali.

Už to není jen nepoučitelnost, ale slepota a hluchota k signálům, které listují v dnešních knihách osudu. Je to také ego vládců světa a jeho silových nástrojů, které už zase nevnímají paralely, jež samy varují, ale znovu nastupují cestu stejným marasmem, o němž hovoříme ve vzpomínkách na chvíle před válkami minulého století. A zbytek světa tomu přihlíží, či snad přímo zírá.

Ale ne všichni skládají ruce do klína a přihlížejí tiše.

My jsme tady na nádraží vždy ve výroční den prvního židovského transportu z Prahy bubnovali proti tichu mlčící většiny. Proti pasivnímu přihlížení, jež bylo a bude spolupachatelem mnoha zlého, co se nemělo stát.

Dnes jsme sem na toto místo pozvali **Jaroslava Kořána**, aby na závěr dnešního setkání zabubnoval proti příliš opatrnému naslouchání signálů, které v této zemi neslyšíme a nevidíme poprvé. Teď zde budeme bubnovat pro buzení nás samých. Proti tichému strachu uvěřit, že věci se opakují nejen na bitevních polích, ale také v politických krizích a opatrném přitakávání očividným lžím, jež přicházejí všemi kanály a komunikačními sítěmi.

Budeme bubnovat také proti bezduchým gestům, které si památku a odkaz zesnulých berou jen jako alibi k tomu, co mohli, ale nedokázali.

Když jsme zakládali autorský tým pro toto místo paměti, dali jsme projektu název PAMÁTNÍK TICHÁ. Události loňského léta spojené s náhlou výměnou ředitele státní organizace, kterou jsme pro tento program založili, přinesly nejen změnu vedení státního týmu, ale také novou programovou koncepci pro námi založenou instituci, které se tak ujalo nové vedení.

Netroufám si ji zde hodnotit, protože ji nerozumím.

Symbolem této změny je však také změna názvu instituce, k níž nová ředitelka jaksi samozřejmě přistoupila. Památník ticha se tím pádem jako symbolická metafora významu naší veřejné komunikace tohoto místa zase vrátil k nám.

Proto tedy naše dnešní bubnování bude věnováno **varování Památníku ticha**, obecně prospěšné společnosti proti pasivnímu přihlížení k událostem, které se kolem nás odehrávají a nelze k nim mlčet.

Pokud Vás svědí ruce, můžete se k jeho rytmu přidat.

Jaroslav Kořán v dialogu s mlčící většinou

Do bubnování ještě proložíme básně – opět v podání Bány Hrzánové

PÍSEŇ O VÁLCE

Uškrťte válku,
ať ženy mohou se usmívat
a nestárnou tak rychle,
jako stárnou zbraně.

Válka však říká: Jsem!
Jsem od počátků,
nebylo nikdy chvíle,
abych nebyla.

Jsem stará jako hlad
a jako milování.
Já jsem se nestvořila,
ale svět je můj!

A já ho zničím.
Budu při tom,
až ohnivě krvavý cár
bude padat do tmy
jako slina dětí
na dno studny,
když si chtějí změřit
její tmavou hloubku.

Ale my – a to je naděje,
můžeme ještě chvílku,
ještě malou chvílku můžeme
o tom přemýšlet.

Děkuji Vám všem, kdo jste dnes přišli sem na toto místo zvláštních příběhů a dramat století minulého i tohoto. Napříště Vás pozveme opět do diskusních prostor názorového fóra, které připravujeme pro květen, k výročím a hlavně k jeho pamětním aktům. Budeme diskutovat o hledání dramaturgie vzpomínání, kterou probouzejí a kultivují události dneška.

Připravujeme také dokumentární film **EXPEDICE BUBNY**, jehož název napovídá, že naváže na náš již vydaný katalog o našem úsilí zde na tomto místě.

Jsou však i malé podněty k hledání paměti každého z nás ... Paměti přebírané z generace na generaci, paměti tušené, ale zatím nevyslovené. A těm bychom se měli věnovat. Nabízíme nyní zde na tomto místě zahájení korespondenčního dialogu o tom, co jsme si nedokázali povědět s těmi, kteří se nevrátili:

Pokud zabloudíte na naše nové webové stránky, objevíte zde výzvu k nové symbolické listárně napříč časem a generacemi.

... Nabídku sdílení dopisů s našimi ztracenými v podivných událostech století válek.

Jakpak se asi bude nazývat to naše století a zdalipak další generace budou ještě vůbec mít čas a náladu na to, aby hledali, s kým je třeba si něco doříct?

MĚJTE SE PĚKNĚ.